

SANDA GOLOPENȚIA, U.S.A.

Mihai Pop

Amintiri ezitânde despre Mihai Pop am încă dinainte de a intra la Facultate. Ele se leagă de vizitele la H. H. Stahl, de obicei iarna, într-o casă vag încălzită, în care îmi plăcea să mă uit la colecția de icoane pe sticlă a lui Constantin Brăiloiu, aflată încă acolo pe atunci. Indirect, auzeam din când în când și acasă despre Pop. Ca atunci când foști colegi ai lui Anton Golopenția de la Institutul de Statistică, Ion Apostol și Nicolae Economu, ne-au povestit, mamei și nouă copiilor, prin 1952 că, atunci când a aflat de moartea tatei în închisoare, Mihai Pop, care se afla în tramvai, a plâns. Aveam să înțeleg mai târziu, cunoscându-l, cât de neobișnuit era gestul la un om de echilibru și factura lui.

Prima amintire clară datează de pe când eram în anul II la Facultatea de Filologie din București. Mihai Pop fusese numit conferențiar la Catedra de folclor. Am fost la lecția de deschidere, împreună cu mama, H. H. Stahl și alții de care nu îmi amintesc cu precizie. În grupul de vechi prieteni se simțea, reținută discret, o trepidație bucură. Profesorul era ușor încordat, tușea și îmi spunea, cum avea să o facă mereu, cu o modestie jucată care nu făcea decât să exagereze improbabilizându-i cauzele o modestie reală, că, firește, pentru studenți ca mine cursul lui nu aduce noutăți. Mobil, schimbând mereu preocupările, neatras de cercetarea intensivă, a rămas, cu farmec, întotdeauna ușor îndoit de ultima lui aventură teoretică sau metodologică. Îndărățul acestui frează intelectual tineresc, certitudinea se constituia însă trainic în raport cu cunoașterea satului românesc. Aici, orice îndoială înceta și Mihai Pop devenea dintr-o dată grav, de o seriozitate care se impunea, tocmai pentru că era în alternanță cu o personalitate altfel atât de diferită.

În vara anului 1958, Mihai Pop ne-a luat pe teren, la Peșteana-Jiu și Novaci, pe Radu Răutu, Costel Cârstoiu și pe mine. În echipă se mai aflau inginerul Pârvănescu și muzicologul Boris Marcu, lucram la înregistrarea repertoriului lăutarilor din zonă. Misiunea mea era transcrierea fonetică pe viu a textelor cântate, Radu Răutu și Costel Cârstoiu se ocupau, dacă îmi aduc bine aminte de întocmirea fișelor de informatori, de repertoriu și deplasări. Mâncam la o cantină muncitorească, prânzul și cina ne costau nu cu mult peste un leu și corespundeau prețului. Ușori, aerieni, lucram noaptea, până târziu, într-una din clasele școlii din sat. Din când în când, la cântecele fără perdea, Mihai Pop, care-și asuma răspunderi părintești, mă evacua din sală. Erau însă și compensații, profesorul excela în arta compensărilor, cum avea să-mi spună mult mai târziu doamna Pop și cum o

proclama, nu era clar dacă autocritic sau mulțumit, el însuși. Îmi amintesc de o după amiază prăfoasă în care umblasem fără spor împreună după informatori. Pe traseu s-a ivit ocazia de a cumpăra un pepene verde. După achiziție, ne-am amintit că ar fi fost nevoie și de cuțit. Rezolvarea a venit de la el. Am spart pepenele și ne-am bucurat scufundându-ne jumătatea de jos a feței în zeama răcoroasă și mâncând risipitor. Era o clipă de complicitate însoțită în care ușoara rigoare de comportament, la el ca și la mine, fusese momentan uitată. Altădată, când am pierdut o mașină și rămăsesem cu toată echipa în mijlocul unui drum străjuit de câmpuri pustii, mi-a intuit, cum avea s-o facă deseori, mișcarea de bucurie și curiozitate cu privire la ce va fi. „Ești un aventurier”, mi-a spus amuzat, și iritarea i s-a topit. Nu-i plăcea să pierdem trenuri sau mașini, să ne abatem de la un plan întotdeauna realist trasat doar în liniile lui generale, am pe undeva o fotografie în care, împreună cu el și cu cei doi băieți, stăm în gară părăsiți, după ce ratasem un tren și fața lui Mihai Pop nu e împăcată cu lucrul. Dar râdea cu noi și încuraja singularitatea creatoare de glume a colaboratorilor din Institut. Nu mai știu de ce cumpărase sau îndrăgise Boris Marcu o capră cu care se plimba prin sat, îl văd însă pe Mihai Pop bucurându-se din plin, alături de ceilalți, de muzicologul lui năzdrăvan.

În același an mi-am făcut debutul publicistic cu recenzia la o carte dată de el — Jan Ojvind Swan, *The Tale of Cupid and Psyche*. Cu știrea lui, redactorul *Revistei de folclor*, domnul Timiș, m-a sărbătorit, cu cremșnituri și sucuri, la redacție. Nu mai sunt sigură dacă Mihai Pop a fost sau nu de față, cred că a venit scurt și a plecat apoi în treburile lui.

Nu i-am spus decât rareori „domnule profesor” dar nici nu am folosit porecle afectuoase ca „moșu”. Pentru mine a fost și a rămas „domnul” sau „profesorul Mihai Pop”, așa cum am fost constantă în a nu schimba adresarea ceremonioasă către „doamna Pop”. Poate pentru că îi simțeam aproape și pe unul și pe altul și nu voiam, nici să introduc distanța profesorală în raport cu el, dar nici familiaritatea spusului pe nume, mult mai târziu, și nici diferența între modul de adresare și modul de referire pe care ar fi impus-o, cel puțin la început, utilizarea unei porecle. Îmi plăcea să-i vorbesc despre cărțile pe care le citeam la vremea aceea, în plină revoluție structuralistă și mai apoi generativă, ori mai târziu pe când mă inițiam în filozofia analitică a limbajului. Asculta cu bucurie, se încânta de ideile care îi veneau, pornea tinerește la lecturi paralele pe care le înnoia des.

Pe când eram în anul III am fost cât pe ce să fiu dată afară din facultate. Ni s-a părut firesc, și mie și mamei, să-l consultăm. A venit în casa noastră din Lister 7, în care mulți se fereau să ne fie oaspeți. A stat cu noi la masa lungă, neagră, de brad, bună de arhondaric sau de conac, înghesuită de pereți în apartamentul strâmt și, ca întotdeauna, sfatul lui a fost neașteptat. „În completarea declarației de origine socială, trebuie să scrii că tatăl tău a avut în subordine la Institutul de Statistică jumătate din guvernul României”, mi-a spus peremptoriu, cu vocea ascuțindu-i-se ca atunci când voia să insiste asupra unui argument important. Nu i-am urmat întocmai sfatul paradoxal, dar am

scris despre faptul că la Oficiul de Studii de la Statistică, pe care îl condusesese Anton Golopenția, lucraseră Manea Mănescu, Corneliu Mănescu, Mircea Biji și alții — am povestit episodul mai pe larg în eseu *Inchiziții* apărut în volumul *Cum era? Cam așa... Amintiri din anii comunismului* (Curtea Veche, 2006, p. 166–170) editat de Călin-Andrei Mihăilescu, și nu mai insist. În zilele acelea în care eram cu desăvârșire singură, când până și colegi despre care știam că au probleme similare mă întrebau cu zâmbet când voi fi dată afară, iar diminețile nu mergeam la cursuri decât după ce mă asiguram, privind tabelele din holul de la Filologie, că nu fusesem încă exmatriculată, cel spre care mă puteam îndrepta spre a-mi reface o îndrăzneală de rol, a fost, între puțini alții, Mihai Pop.

Repartizările nu au fost nici ele fără surprize. Am intrat prima la repartiții, dar posturile bune (la facultate, în București) nu au apărut pe liste decât după ieșirea mea din sală. Au fost ținute deoparte. Mie mi s-a dat de ales între o serie de sate, profesorul Lipatti, care era în comisie, îndemnându-mă lejer să optez pentru satul Sâmbăta — pe motiv că era acolo un castel. Am ieșit din sala de repartizări ușor amețită. Satul nu avea gară. Pierdeam, buletinul de București. Pierdeam zilele de citit la Biblioteca Academiei, cu care mă obișnuisem de prin anul al treilea de facultate. Cel consultat a fost, din nou, Mihai Pop. M-a încurajat să nu dau curs repartizării și m-a invitat să vin la Institutul de Folclor pe un post de bibliotecar mânător, care era vacant. Așa am făcut, lucram de la șapte dimineața la trei după amiaza, scotoceam, alături de bibliotecarul Pestrițu, catacombele de sub Lipsani unde, în mormane putrezinde, cărțile erau întoarse cu lopata. Ce descopereai era bun de luat, nu se plătea, explorarea era pasionantă, atunci am „achiziționat” pentru biblioteca Institutului, cu sentimentul marilor descoperiri, nu puține cărți de valoare. Lucrul era, cel puțin la început, obositor, mi se întâmpla ca, răpusă de somn și de monotonia neintelektuală a zilelor obișnuite, să pun capul pe birou și să rămân așa, nemișcată preț de o jumătate de oră, fără gânduri și fără somn. Nu știam că, de la fereastra lui din „turnul” directorial, în clădirea din Nikos Beloianis, Mihai Pop mă vedea aromind în sala de bibliotecă de la parter care se afla în fundul curții. Rezultatul a fost că a început să mă invite cu regularitate la Casa Universitarilor, unde prânzeam discutând despre câte toate. Între timp, am devenit documentarist și am început astfel să merg sistematic pe teren, cu Ovidiu Bârlea în Banat și Maramureș, cu Mihai Pop în Oltenia. Publicam cu relativă regularitate în *Revista de folclor*. Marea aventură era însă, și a rămas peste ani, terenul. Revăd nu numai satele cu învățăturile lor, și pe Mihai Pop mereu gata să asculte și să discute, ci și clipe mai ale noastre, în care ceva din esența rară a omului, de obicei jucăuș reținut, se lăsa întrezărit. Eram la Polovragi, la târgul de Sfântul Ilie, se vindeau blide de Horez și vite voinice, a poposit cu mine pe la margini și mi-a cumpărat solemn un inel de un leu, cu o bucată de sticlă rubinie montată într-un soi de floare metalică. E una din bijuteriile pe care le-am luat cu mine când am plecat din România, nu am mai întâlnit-o demult, dar e pe aici, în casa de la Providence, măr-

turie a felului lui de a se amuza, de a juca raporturile, alert și atent, fără a întârzia niciodată pe asemenea gesturi. Dar avându-le.

După doi ani de lucru la Institutul de Folclor — publicasem în *Revista de folclor* articole despre folclorul în romanul *Desculț* al lui Zaharia Stancu, despre poetica folclorului, despre Roman Jakobson și cercetarea poetică, despre analiza semantică a poeziei folclorice, dar nu marșasem la ideea de a scrie despre rima în poezia populară, cum mă îndemna Mihai Pop, preferând să mă ocup o vreme de proverbe —înțelegerea dintre el și Al. Rosetti s-a concretizat în mutarea mea peste noapte de la Institut la Centrul de cercetări fonetice. Mi-a fost greu să mă obișnuiesc cu culegeri de teren austere, în care elementul trăit era sever restrâns prin chestionare limitate și practici *ad hoc* de culegere de texte dialectale. După un asemenea teren în Oltenia, împreună cu Rina Mărdărescu, Ion Ionică și Toma Pavel, între alții, am renunțat de altfel, preferând să îmi mențin ca teren caracteristic spații în care lingvistica și folclorul se puteau interpela mai larg. Aveam să merg din nou pe teren, mai târziu, cu folcloriștii sau singură, iar zona de predilecție avea să devină în mod din ce în ce mai clar Maramureșul.

Între timp ne căsătorisem, Constantin Eretescu și eu. La sfatul popular, printre pușinii veniți, a fost Mihai Pop. Atunci l-a cunoscut pentru întâia dată pe soțul meu. A urmat un răstimp în care acesta, profesor la școala din Adunații-Copăcenii, căuta de lucru. Consultat, guru Pop a venit din nou cu o idee îndrăznească. Se elibera un loc în sectorul de coregrafie. Trebuia candidat, luat concursul, și ulterior trecut la sectorul literar. Așa că în casă a început să fie vorba de pas de cal și altele multe, toate necunoscute, Coca a luat într-adevăr concursul și din acest punct a inițiat o traiectorie independentă a raporturilor cu Mihai Pop și cu folclorul.

Afinitățile dintre Al. Rosetti, Mihai Pop și Tudor Vianu duseseră în acea perioadă la crearea Cercului de poetică. Ne întâlneam în ședințe conduse de cei trei — Al. Rosetti nerăbdător, Mihai Pop zâmbitor, Tudor Vianu grav cu dulceață — în sala de ședințe de la Institutul de Folclor. Mă interesau pe atunci tautologia și paradoxul în proverbe, epistola populară și poetica ei. Treptat, lectura lui Austin m-a orientat spre instituțiile verbale în mediul tradițional. Întrebarea pe care mi-o puneam mai cu seamă privea gradul în care actele de vorbire pot avea forme diferite în zone diferite ale țării. Cum prin anii 1970, Mihai Pop organizase echipa Valea Cosăului, în care fusesem inclusă, am profitat de mersul pe teren în echipe mereu mai complexe spre a cerceta porecla, actul de botezare, poezia lirică, definiția și o serie de alte episoade de vorbire cotidiană sau rituală despre care mai am multe de scris.

Am evocat, pe fugă, descoperirea Brebului ca sat de cercetat în „Cuvânt înainte” la volumul *Intermemoria* (Editura Dacia, 1999). Plecasem la Sârbi, cu o echipă care-i includea pe Nicolae Constantinescu, nu mai sunt sigură dacă și pe Pavel Ruxăndoiu, pe Constantin Eretescu, Ligia Georgescu, Radu Răutu, Irina Șafarica Nicolau, Șerban Anghelescu, Ruxandra Guțu și mulți alții.

Satul nu ne captase. Într-o zi de vară, am decis în trei, Ruxandra Guțu, Constantin Eretescu și eu, să prospectăm Brebul vecin și am luat-o pe scurtătură, între lanuri de hrișcă și petice de pajiște. Era cald, Brebul ni s-a îmbiat cu oamenii lui, puși pe vorbă și bucuroși de oaspeți, ne-am întors la Sârbi porniți pe schimbare și nu a fost nevoie de multă vorbă ca să-l convingem pe Mihai Pop să trecem acolo la următorul teren. Am revenit apoi la Breb, în echipă cu el și ceilalți, cărora li se adăugaseră de acum Liliana Alexandrescu și Aurora Perju Liiceanu (Rici), timp de aproape zece ani. De la un moment, când satul îmi devenise familiar iar în casa în care locuiam, la Dumitru și Anuța Ciombului, ajunseseam să circul noaptea cu obișnuința pe care o aveam de obicei doar în raport cu propria locuință, îmi luam zile de teren și reveneam singură spre a-mi reface încrederea în capacitățile oamenilor de a inventa un chip de a trăi luminos în România, în ciuda a orice. Satul mă prindea de fiecare dată în rețeaua învățăturilor lui, îl umblam numai ochi și urechi și reveneam destinsă, gata de o postată nouă de răbdare tonică.

Cercetarea pe teren cu Mihai Pop era organizată cu suplețe, fiecare își vedea de treabă trăgând cu coada ochiului la ce făcea profesorul. Convorbirile lui cu localnicii, de oriunde, dar mai cu seamă din Maramureș, erau antologice. Avea, ca și Al. Rosetti, darul conversației. Amândoi se bucurau proaspăt de ce le spuneai, reacționau cu încântare nejuțată la detalii cărora tu, până atunci, nu le acordaseși prea mare importanță. Interlocutorul se simțea crescând în proprii lui ochi și plusa, oferea, scotocea prin ce avea de dat, dornic să răsplătească pe măsură un tratament atât de rar. Anii de diplomație și anii petrecuți în sat, la Glod, într-o copilărie cu care legătura nu fusese întreruptă, infiltrau dialogul, în fața noastră se desfășurau interviuri în care „diplomația etnologică” și firescul alternau sprijinindu-se, sătenii erau mândri de câte știi și ajung să-i spună Profesorului. Seara, la Mărie și Mihai, în fața unor clătite groase, dimineța, la un nes pe care Mihai Pop era în stare să-l amestece cu devotament pentru tine timp de zece minute, stăteam de vorbă despre ce văzusem, cum se racordau cele văzute de noi cu ce văzuse sau știa el, la ce lucrau alți studenți, români sau străini, pe care îi îndruma. Lui Mihai Pop îi plăcea să le povestească izbânzile de gând, se minuna contagios de ideile pe care le avuseseră, și te grăbeai să pleci, să descoperi și să cântărești, și să fii astfel pe măsura grupului superlativ pe care îl configura generos.

Am împărțit un număr de prieteni — istoricul englez Hugh Seton-Watson și semioticianul american de origine maghiară Thomas A. Sebeok, printre cei mai de seamă. Primul îl întâlnise pe Anton Golopenția la București la sfârșitul anilor 1930, acesta îl dusesse pe teren, și rămăseseră de atunci legați printr-o prietenie care nu avea să dispară odată cu moartea lui A.G. și pe care am moștenit-o. S-ar putea ca întâlnirea lui Mihai Pop cu Seton-Watson să se fi produs în aceeași perioadă, dacă nu, se împrieteniseră probabil în California, la Center of Advanced Studies in the Behavioral Sciences din Stanford în anii 1970, unde fuseseră invitați simultan. Seton-Watson, cald și sensibil cu noblețe, ne era drag deopotrivă, ne comunicam veștile despre el, îi scriam de multe ori

în același timp. Pe Thomas A. Sebeok cred că l-am întâlnit întâi la Paris, apoi la București, îi scrisese după aceea despre mine istoricul american Joseph Campbell, care-l întâlnise pe Anton Golopenția la Conferința de Pace de la Paris, ne apropiaseră cercetări semiotice pe care mi-a fost dat să le continui cu el, la Bloomington, Indiana, pregătind un curs despre Claude Lévis-Strauss. Când și cum se cunoscuseră Mihai Pop și Thom Sebeok nu știu dar, din nou, ne împărtășeam cu bucurie orice veste despre el. Pe Roman Jakobson îl admiram de la distanță de când venise la Centrul de cercetări fonetice și dialectale, invitat de Al. Rosetti și ținuse o conferință, „*La colère du général*” în care era vorba despre un general polonez care, iritat de mediocritatea gramaticilor limbii lui natale se așezase la un moment dat și scrisese cu furie una deosebită, rămasă monument cultural pentru conaționalii lui. Spre deosebire de Mihai Pop, care îl cunoscuse pe Roman Jakobson la Praga, în tinerețe, eu îl întâlneam peste ani, scăpărător și deplin configurat. Țin minte însă că în anul 1969, împreună cu Einar Haugen, l-am revăzut pe Jakobson la Cambridge, Mass., la un party. Stătea singur în dreptul unui uriaș bol cu punch, vultur cu aripile frânte, și tăcea. Nu știam pe atunci că tăcerea aceea încordată a emigratului în alte spații avea să fie și a mea, minus punch-ul, un număr de ani mai târziu, la alte party-uri, din motive de bună seamă asemănătoare, în ciuda distanțelor de tot felul care ne despărteau. Lui Mihai Pop îi plăcea să asculte tot ce se lega de întâlnirile mele cu cei trei prieteni ai săi.

La un moment dat, la sfârșitul anului 1979, Constantin Eretescu și cu mine am decis să plecăm. Rezistasem îndelung la idee, spre deosebire de soțul meu. Decizia de a pleca a survenit în urma interdicției de a ține în persoană o comunicare („Acte de vorbire într-o comunitate rurală tradițională”, era vorba de Breb) pentru care mi se îngăduia însă ca altcineva să o citească, la congresul de românică de la Amsterdam organizat de Sorin Alexandrescu. Urma să mergem în Statele Unite, la fratele meu, Dan Golopenția, încadrându-ne astfel în categoria relativ neutră a plecărilor de reîntregire a familiei.

Ceea ce complica lucrurile în cazul meu era faptul că nu acceptam să plec fără o parte considerabilă a bibliotecilor părinților mei, Ștefania Cristescu-Golopenția și Anton Golopenția, și, mai cu seamă, fără arhiva familiei, care conținea lucrări pe care nici unul nici altul dintre ei nu ajunsese să le publice. Cel cu care m-am sfătuit a fost, din nou, Mihai Pop. M-a pus în legătură cu atașatul cultural american, la care urma să duc, în strada Batiștei, la ambasadă, pachete adresate fratelui meu. Am început să fac drumuri în care, de fiecare dată, încercam să imaginez răspunsurile de dat în cazul în care aş fi oprită. De la o vizită la alta, constatam că pachetele, pe care numele Dan Golopenția nu era de natură să treacă neobservat, se îngrămădeau în piramide evidente în biroul atașatului cultural. Mă uitam îndoită la funcționarii români, întrebându-mă cine scrie rapoartele obligatorii și ce mi se pregătește. Nu mi s-a întâmplat însă nimic deosebit. Din când în când, Mihai Pop îmi prezenta studenți americani care treceau prin România și îmi puteau sta în ajutor. Toți

acești necunoscuți, cărora le expusesem simplu problema cu care mă zbăteam, au acceptat să mă ajute și nici unul din pachetele cu manuscrise, pe care le-am expediat prin ei, nu s-a pierdut. Era un anotimp în care acceptasem interior pierderile de tot felul, când am regăsit la Ithaca stolul de pachete înghesuite în locuința fratelui meu, am avut imaginea volumului uriaș de hârtie care fusese pus în mișcare fără nădejde și ajunsese totuși la punctul dorit.

Ne stabilisem la Providence, R.I. și locuiam într-un apartament, în a cărui cameră de zi dormea fratele soțului meu. Când, pe la mijlocul anilor '80, a venit în vizită la noi Mihai Pop, am vrut să-l scutesc de coabitare și strâmtoare. Universitatea Brown posedă o casă istorică, Gardner House, în care îl găzduisem și pe Eugène Ionesco atunci când i se acordase titlul de doctor *honoris causa*. Casa avea paturi cu baldachin, camere de zi cu cărți de epocă, o minunată bucătărie veche în care veneam dimineața să luăm micul dejun împreună. Mă așteptam ca, la fel cu Ionesco, Mihai Pop să fie amuzat de locuința inedită. L-am găsit neconsolat. Îmi spunea că ar fi preferat să doarmă la noi, în aceeași cameră cu Sandu, cumnatul meu. Om de teren, obișnuit cu soluțiile aglomerate și vii, nu găsea atrăgătoare amenitățile de Nouă Anglie pe care noi i le îmbiasem cu atâta convingere. În zilele care au urmat, l-am dus la o prietenă scriitoare, Marguerite Dorian, la teatru și la Newport. Plănuisem să vizităm conacul familiei Kennedy, am găsit locul înconjurat de găște sălbatice care migrau, ocupând, cu larmă de organizare, o bucată uriașă de plajă. Bătea un vânt de zile mari, eu făcusem cu o zi înainte planuri privind niște scoici speciale, care se aflau pe plajele din Newport, alături de mine, neobosit și aparent neafectat de frig, Mihai Pop le-a căutat cu răbdare, până ce am avut cantitatea dorită. Se bucura de puținul pe care apucasem să-l fac atunci, scriind despre școala sociologică din București, Ștefania Cristescu și Anton Golopenția. Îmi spunea că e mulțumit de cum îmbătrânește, fizic și intelectual, că a rămas curios și interesat de o mulțime de lucruri. Îmi trecea, în felul lui, lucrul pe care îl considera cel mai important — arta de a fi întotdeauna satisfăcut de ceea ce îți reușește și încrezător în ceea ce vei mai apuca, poate, să faci. Am mâncat, în trei, la Newport, ne-am bucurat de fructele de mare atât de nemaramureșene, apoi a plecat și nu credeam că ne vom mai revedea curând.

Dar a venit anul 1989. Am revenit de atunci în fiecare an la București. Înainte îl văzusem pe Mihai Pop în multe locuri — la Universitate, la Institut, pe teren, la gazdele la care se întâmpla să stea, la Mărie și Mihai în Breb, la ședințe și conferințe. Acum, spațiul întâlnirilor noastre devenise în mod sistematic casa din Caragea-Vodă. Acolo, între vizitatori, Mihai Pop înflorea bând horinca prieteniei, doamna Pop pune la uscat prin casă câte un stog de cimbriu sau ne îmbia cu înghețată, ascultându-ne viu, ne gândeam împreună la ce ar putea să fie și urma să fie negreșit, mai devreme sau mai târziu. Din casă, din ce în ce mai subțire și prelung, Mihai Pop a migrat apoi pe balcon, pregătindu-se parcă pentru marele zbor. După moartea doamnei Pop, la scurtă vreme, nu am mai avut unde merge pe Caragea-Vodă 1. Se închidea o poartă care fusese mereu larg deschisă,

nouă și celor ca noi.

Am scris despre el, în ultima vreme, cu multe alte prilejuri. Le menționez aici pe cele mai importante:

— “Cuvânt înainte” (in) Sanda Golopenția, *Intermemoria. Studii de pragmatică și antropologie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 7–8.

— „Introducere” (in) Sanda Golopenția, *Learn To Sing, My Mother Said/ Hori de femei din Breb*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2004, p. 30–31.

— Sanda Golopenția, *Limba descântecelor românești*, București, Editura Academiei, p. 74, 211.

— Anton Golopenția, *Ultima carte*, volum editat de Sanda Golopenția, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. CVII, CVIII, 233, 345, 346, 356, 377, 404, 702, 721, 765, 775.

— Anton Golopenția, *Opere complete*, Vol. I. *Sociologie*, editat de Sanda Golopenția, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 643–645 (note la Dâmbovnic, republicat în volum la p. 374–400).

— Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, Vol. I, București, Albatros, 2004, p. XVIII, XLIII, 97, 104, 226, 288, 300, 349, 381, 416, 435, 460; Irina Sturza Pop, p. 435, 460.

— Anton Golopenția, *Românii de la est de Bug*, vol. I–II, București, Editura Enciclopedică, 2006, I — p. XI, LV, LXV; II — p. 456, 460, 466, 480, 486, 488.

— Ștefania Cristescu-Golopenția, *Sporul vieții*, volum editat de Sanda Golopenția, București, Paideia, 2007: scrisori ale lui Mihai Pop la nr. 1 (p. 309) nr. 3 (p. 309–10), nr. 100 (p. 402), nr. 147 (p. 442).